

Ruud Koopmans

Notitie voor de hoorzitting “Antisemitisme in Nederland”, Tweede Kamer Den Haag, 12-9-2018

Stelling:

Een effectieve bestrijding van antisemitisme is alleen mogelijk op basis van goede informatie over de motieven en kenmerken van daders. Overheid, politie en organisaties van het maatschappelijke middenveld die zich met de monitoring van antisemitisme bezighouden, blijven op dit punt ernstig in gebreke. In de vele rapportages over antisemitisme ontbreekt systematische informatie over de motieven en de etnische en religieuze achtergrond van daders. Daardoor wekken zij ten onrechte de indruk dat antisemitisme een diffuus fenomeen is dat overal gelijkelijk voorkomt, of, door antisemitisme in een context van racisme en islamofobie te plaatsen, dat het vooral een probleem van rechtsextremistisch gemotiveerde, autochthone daders is. Beschikbare gegevens uit wetenschappelijk onderzoek en slachtofferenquêtes duiden er echter op dat in het recente antisemitisme – en antisemitisch geweld in het bijzonder – daders met een migratieachtergrond in islamitische landen, die door een mengsel van religieus extremisme en arabisch-nationalisme gemootiveerd worden een grote – en in het geval van geweld zelfs dominante – rol spelen.

Antisemitistische opvattingen komen in alle bevolkingsgroepen voor. Zij zijn echter bijzonder sterk verbreid onder moslims, waar antisemitisme geen randverschijnsel is, maar een grote minderheid of zelfs de meerderheid kenmerkt. Bovendien blijkt uit onderzoek een duidelijke samenhang met religiositeit: onder de religieuze moslims en in het bijzonder onder degenen daarvan die een fundamentalistische geloofsopvatting aanhangen, is het antisemitisme veel sterker verbreid – in de orde van grootte van 60-70% - dan onder niet-praktiserende of seculiere moslims. Omdat moslims in Europa een relatief klein deel – ongeveer 5% - van de bevolking uitmaken, zijn desondanks de meeste antisemieten niet –moslim.

Die reletivering gaat echter niet op voor antisemitisch geweld. Slachtofferenquêtes in verschillende Europese landen laten zien dat de door slachtoffers meest genoemde dadercategorie uit “mensen met een islamitisch-extremistische achtergrond” – zij werden vaker als dader aangewezen dan linksextremisten of rechtsextremisten. Wanneer het om gewelddadige antisemitische incidenten gaat, was gemiddeld over alle onderzochte landen gerekend in 40 procent van de gevallen sprake van daders uit deze hoek. In Zweden en Frankrijk was zelfs een meerderheid van de genoemde daders van antisemitische geweldincidenten uit de islamitisch-extremistische hoek afkomstig. Natuurlijk zijn deze gegevens gebaseerd op inschattingen van de slachtoffers en dienen met politie- en justitiegegevens te worden gecombineerd. Dat de laatste niet beschikbaar zijn, valt de slachtoffers echter niet te verwijten, maar is het resultaat van de bewuste beslissing van beleidsmakers om dergelijke daderinformatie niet te verzamelen of naar buiten te brengen.

Uitgebreidere toelichting van de conclusies dat antisemitische opvattingen onder moslims wijd verbreid zijn en dat daders met een islamitische achtergrond voor een groot deel van het recente antisemitische geweld verantwoordelijk lijken te zijn:

In België verrichte de socioloog Mark Elchardus onderzoek naar antisemitisme onder middelbare scholieren.¹ Van de moslims onder hen stemde de helft in met de stellingen “Joden zetten aan tot oorlog en geven anderen de schuld ervan” (53%; tegen 8% van de niet-islamitische scholieren) en “als je met Joden zaken doet, moet je extra goed oppassen” (48%; tegen 13% van de niet-moslims). Dat dit antisemitisme zich in alle leeftijdsgroepen doet gelden laat een zeslanden-onderzoek zien.² Daarin gaven 45 procent van de moslims (40% in Nederland) aan dat volgens hen Joden niet te vertrouwen zijn. Onder de autochthone bevolking was “slechts” 8 procent die mening toegedaan. Het onderzoek laat ook zien dat het islamitische antisemitisme zeer sterk samenhangt met fundamentalistische geloofsopvattingen.

Een groot Frans onderzoek over antisemitisme wijst in dezelfde richting. Van alle Fransen had niet minder dan 15 procent een antisemitisch wereldbeeld. Dat percentage lag net boven de 20 procent bij aanhangers van de extreem-linkse *Front de Gauche* en bedroeg bijna 40 procent bij de aanhang van het extreem-rechtse *Front National*. Van de Franse moslims had echter bijna de helft een antisemitisch wereldbeeld, en de mate van antisemitisme hing sterk samen met gelovigheid. Onder de Fransen van moslim-origine die zichzelf niet meer als gelovig beschouwen was het antisemitisme het minst (30%) en onder gelovige en praktiserende moslims het meest (60%) verbreid, met gelovige, maar niet praktiserende moslims in een tussenpositie. Een wereldwijde studie van de Anti-Defamation League laat zien dat van de Belgische, Duitse en Britse moslims ruim de helft een antisemitisch wereldbeeld had, vergeleken met 10-20% van de gehele Belgische, Duitse en Britse bevolking. Daarbij staken de Europese moslims overigens nog enigszins “gunstig” af bij hun geloofsgenoten in islamitische landen, waar het antisemitisme nog weliger tiert: in Marokko bijvoorbeeld bij 80 procent en in Turkije bij bijna 70 procent van de ondervraagden. Dat antisemitisme onder moslims veel sterker verbreid is dan onder niet-moslims moet ons natuurlijk niet doen vergeten dat gezien het bescheiden bevolkingsaandeel van moslims in Europa (rond de 5%) de meeste antisemieten in Europa nog altijd van autochthone afkomst zijn.

Maar als we naar antisemitisch geweld kijken, helpt die relativering niet. Het waren geen autochthone rechtsextremisten die in 2012 een leraar en drie kinderen doodschooten in een Joodse school in Toulouse; die in 2014 vier mensen bij het Joodse Museum in Brussel vermoorden; die in 2015 in Parijs vier mensen in een Joodse supermarkt doden; die in Kopenhagen in datzelfde jaar een synagoge aanvielen en twee mensen ombrachten; of die in 2018 in Parijs de 85-jarige Holocaust-overlevende Mireille Knoll onder het aanroepen van de naam van Allah vermoorden omdat ze “Joods is en dus geld moet hebben”. Toch is het afgezien van deze bekende voorbeelden verbazingwekkend moeilijk systematische gegevens te vinden over de mate waarin bij antisemitische geweldincidenten daders met een islamitische achtergrond betrokken zijn. Politie en andere overheidsinstanties verzamelen namelijk geen gegevens over de etniciteit van daders van geweldincidenten. In de statistieken wordt soms wel iets over de nationaliteit van daders gezegd, maar dat is maar van beperkt nut omdat de meeste kinderen van migranten en ook leden van de eerste generatie die zich hebben laten naturaliseren de nationaliteit van het woonland bezitten.

¹ Zie Vettenburg et al. 2013; Elchardus et al. 2011.

² Koopmans 2015.

We moeten het daarom doen met onderzoeken die de slachtoffers van antisemitisme naar hun ervaringen gevraagd hebben. De belangrijkste van die studies werd in 2013 door het Agentschap voor Fundamentele Rechten (FRA) van de Europese Unie uitgevoerd onder bijna 6.000 Joden in zeven Europese landen: Frankrijk, Groot Britannië, Duitsland, Italië, België, Zweden, Hongarije en Letland.³ Ruim één op de vijf ondervraagden (21%) gaf aan in de afgelopen 12 maanden beledigd, lastig gevallen, bedreigd of fysiek aangevallen te zijn vanwege hun Jood-zijn. Van degenen die één of meer antisemitische ervaringen rapporteerden werd vervolgens gevraagd tot wat voor groep de dader of daders behoorden van het ernstigste geval van antisemitisme dat men in het afgelopen jaar had ervaren. Rechtsextremisten werden in 19 procent van de gevallen als daders aangewezen, linksextremisten in 22 procent, maar met 27 procent de meest genoemde categorie daders waren “mensen met islamitisch-extremistische opvattingen” (andere categorieën die genoemd konden worden waren: “teenagers”, “buren”, “collega’s” etc). Alleen in Hongarije en Letland zijn het overwegend rechtsextremisten die als daders aangemerkt worden. De oververtegenwoordiging van islamitische daders is nog sterker bij de ernstigste vorm van antisemitisme: bedreiging en fysiek geweld. Daarmee had 4 procent van alle ondervraagden in de afgelopen 12 maanden te maken gehad.⁴ Dat percentage was het hoogst onder Joden in Frankrijk en België: 7 procent had in de laatste twaalf maanden en 10 procent in de laatste vijf jaar met bedreiging of geweld te maken gehad. Als daders van bedreiging en geweld werden in 10 procent van de gevallen rechtsextremisten, in 14 procent van de gevallen linksextremisten en in maar liefst 40 procent van de gevallen moslimextremisten genoemd. In Frankrijk (53%) en Zweden (51%) noemde zelfs meer dan de helft van de slachtoffers van bedreiging en geweld moslims als daders.⁵

³ FRA 2013; zie ook Zick et al. 2017 voor Duitsland.

⁴ Bedreigingen en daadwerkelijk geweld zijn beide voor 2 procent van het totaal verantwoordelijk.

⁵ Zie Enstad 2017, p. 17.